

ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék
/ MTA Judaisztikai Kutatóközpont
2007/08, II. (tavaszi) félév
Komoróczy Géza

Az ókori Kelet története:

Az i. e. 2. évezred

BBN-ASZ-242.2, BBN-HEB-231.1, BBN-TÖR-202, TÖ-212

Időpont: péntek, 14:00–15:30

Hely: Múzeum körút 4, F épület, 234

Jiftah / Jefta / Jefte története

Jud. 11–12,7

I. (házi) dolgozat

Szemponatok és adalékok az elemzéshez

A szövegről elvben – a legáltalánosabb formában – az mondható, hogy a történetnek / az ilyen jellegű bibliai történeteknek nem a *tartalma* a történelmi forrás, mert a tartalom, a narrativum ellenőrzésére abszolút semmi lehetőségünk nincs, ezért pusztán irodalomnak kell tekintenünk, ellenben a benne leírt élethelyzetek, bizonyos motívumok (amelyeket az elbeszélő mint magától értetődőket, reflektálatlanul használ) önmagukban is jellemzik a közeget, lazábban vagy szorosabban korhoz köthetők, ezért ezeknek van bizonyos forrásértékük. A forráselemzés feladata ezeknek a mozzanatoknak a kipreparálása és értékelése.

Az ilyen elemzéseknél a szakirodalom: átfogó történelmi munkák, kommentárok stb. (amelyeknek megismerése természetesen minél szélesebb körben kívánatos és előnyös) nem arra használandó, hogy áttemeljük, többé-kevésbé átfogalmazva, a bennük előadott történelmi rekonstrukciót (mert egy szintetikus történelmi munka a konkrét bibliai szövegrészen kívül sok más elemet is felhasznál), hanem leginkább általános tájékozódásra, a szöveg fordításban elvesző részleteinek észlelésére stb.¹

A színtér azonosításához használható a Macmillan Bible Atlas (és magyar változata), közelebről, a no. 78 akcionista térképvázlat (NB: nincs rajta minden szóban forgó helynév)

A politikai helyzet: *nincs Jisraél* / Izrael (az integrált állam), sem a törzsek fölötti, őket összefogó hatalom, csak egymáshoz földrajzilag közel elhelyezkedő törzsek alkalmi vagy tartósabb szövetsége, illetve konfliktusa. A legerősebb törzs a térségben nyilvánvalóan Efraim (mint később is). Gileád a történetben Manasszét meg tudta nyerni szövetségesnek (11,29)

Az elemi politikai egység esetenként még csak nem is a törzs: Efraim és Manassze törzsek ugyan, de Gileád csupán a terület által meghatározott populációs egység, népcsoport. NB: területi és leszármazási (törzsi) egységek könnyen átválthatódnak egymásba, a törzsi genealógia nem valódi leszármazás, csak a szolidaritás megfogalmazása fiktív leszármazási táblázatban. Gileád lakossága a Jordán Ny-i partján élő népesség (Efraim) kitelepülő (a demográfiai nyomás feszültségét migrációval feloldó) csoportjai.

---

¹ A szóban forgó szöveg tágabb történelmi háttéréhez legyen szabad ajánlanom egy saját cikkemet is: K. G., "Állam-történetek: Az ókori Kelet és a Biblia világából", *Élet és Irodalom*, 46, no. 52 (2002. december 27) / <http://www.es.hu/index.php?view=doc;376>

Jóllehet Gileád territoriális egység, a szövegben – mint a törzsi szervezetekben – “G. vénei” (גִּלְעָדִי) a vezető testület (11,5) (NB: az ettől eltérő fordítások rosszak!)

A későbbi Izrael összetevőinek integráció előtti vagy legfeljebb kezdeti állapotára mutat az elemi politikai egységek közötti konfliktus (12,1 skk.). Nem az egységes Izrael tagolódt – másodlagosan – törzsekre, hanem Kanaán területén, különböző eredetű, ethnikai, nyelvi csoportokból alakult ki lassú integrációs folyamatban (ethnogenezis!)

Az elbeszélés számára Edom és Moáb szilárdabb politikai alakulat, mint a majdani Izraelbe integrálódó önálló törzsek bármilyen jellegű kapcsolata / szövetsége egymással. Ammon a szövegben – mint általában a Bibliában – “Ammon fiai” (בְּנֵי עַמּוֹן), ez szintén lazább szervezetre utal

Fontos, hogy a konkrét helyszín alapján véve É-Transzjordánia, a Jordántól “messze” keletre, a Jabboktól É-ra (ca. a Kinneret és a Jabbok között)

Transzjordánia É-i részei (É–D): Básán (a Jarmuktól É-ra) – a Jabbok két partja menti terület – a felföld (Moábtól és az Arnontól É-ra). Gileád: tág értelemben az egész Transzjordánia, szűkebb értelemben csak Transzjordánia É-i részének imént említett központi területe. A név népetymológiás magyarázata: Gen. 31,47 (téves!). Tób még távolabb, Gileádtól ÉK-re, amolyan senki földje, ahová a kitzsítottak menekülnek (mint magyarországi vonatkozásban, mondjuk, az Ecsedi-láp)

A területi viták (11,13 skk.) a gyér népességű térségben szilárd állami egységek lassú kialakulásának folyamatát kísérik

Micpa (11,11): Gileád-Micpa

Ammon: a mai Ammán (Jordánia)

Kádes: a máshol többször Kádes-Barnea néven emlegetett helység Kanaán déli térségében

Az elbeszélés egyetemesen elterjedt narratív mozzanat- / motivumai (ezek akár folklór motivum-repertóriumban – Aarne–Thompson is azonosíthatók):

- a) elűzött fiú (vö. kitett gyermek: Sarrukín, Kürosz, Romulus stb.), itt színezve a házasságon kívül nemzett (illegitim) fiú (11,1) (halákhikus kategóriák szerint: *mamzér*) státusával. NB: apjának legitim fiai (patrilokális házasság) kergetik el. A történet erősen hasonlít Ábrahám – Hágár – Sára esetével (Gen. 16 és 21,9 skk.)
- b) fogadalom és teljesítése (11,31); vö. a homéroszi mitológiában Agamemnón (és leánya: Iphianassza / Iphigeneia)² vagy Idomeneusz (és – talán – a fia)³
- c) leánysirató / leánybúcsú (11,37)
- d) Jiftah apjának a neve ugyanaz, mint a térség neve. Ez olyasmi, mint a “son of nobody”: nem a személy a lényeges, hanem a szerep (vö. legkisebb fiú / királyfi stb.)

Fontos körülmény: a szereplők neve nem jahvista név

A történet mögött álló vallási képhez fontos: teljes hatalommal bírónak ismerik el más ethnikai csoport istenét (11,24), de csak az adott csoport fölött (henotheizmus), s ugyanezt az elvet tartják érvényesnek JHVH-ra nézve is, szó nincs tehát Izrael istenének egyetemes hatalmáról

---

² Vö. Euripidész, Iphigeneia Auliszban; Racine, Iphigénie en Aulide; más alapmotivummal: Goethe, Iphigénie auf Tauris stb.

³ Idomeneusz fogadalmához az antik szöveghelyeket lásd Robert Graves, *A görög mítoszok* (Budapest: Európa Könyvkiadó, 1970), II, p. 561 (no. 169, 12).

- A törzsi / territoriális tagoltság dialektus-különbségekben is kifejezésre jut (*sibbolet* – *szibbolet*). NB: a szó nyelvészeti, illetve politológiai terminussá vált; lényege a szibilánsok nem-fonématisztikus változatai, itt: **ש** versus **ס**, amelyek fontos szerepet játszanak a sémi nyelvekben
- A szabadcsapatok szerveződése politikailag “void” (‘üres’) térben / területen (ahol nincs valamiféle elismert hatalom) többfelé előfordul az i.e. 2. évezred végén (12–11. század), legismertebb példa Idrimi (ÓKTCh no. 4.3.) vagy Dávid (I. Sam. 25) esete
- Irodalmi keret: a bírók katonai–politikai–bírói hatalma a szövetségbe tömörülő törzsek fölött. (NB: a *bírák* szó a *bíró* archaikus magyar többes száma, *bíra* magyar szó nincs.) A **שפט** / *sáfat* jelentése: ‘ítélkezett’, értsd: ‘bírónak nevezett törzsi vezető volt’; *sofét*, ‘bíró’, többes szám: *softim*. A bíró kharizmatikus tisztség (12,7), Jiftah azonban csak a könyv keret-történetében bíró, a narrativumban alkalmi, választott katonai vezető, csapatparancsnok, “tábornok” (itt: **קצין** / *kacin*) (11,6 és 11,11) és “(a nép) feje” (**ראש** / *ros*) (11,11) (a *kacin* a középkorban a hitközségi vezetők / előkelőségek egyik elnevezése)
- Az emberáldozat problematikájához. A paradigma: Ábrahám–Izsák (az **עקרה** / *akéda*) (Gen. 22); emberáldozat nincs, csak mint a végletes és fenntartás nélküli odaadás (ez az áldozat) bizonyításának mitologikus paradigmája (azaz jelképes, fiktív áldozat). A végkimenetet az elbeszélés, ahogyan Izsák esetében visszavonja, itt (11,39) szinte az érthetlenségig homályba burkolja. A tényleges áldozat helyett a történetben búcsúztató szertartás / gyász van, tehát ritus (átmenet-/ átlépés-ritus, vö. Arnold van Gennep: *rite de passage*, 1909). Átmenet: kilépés a cselekvő életből (amit a férj, gyermek stb. jelent)
- Diplomáciai érintkezés elemei: követ (11,12), érveléses tárgyalás (még ha irodalmi formában kapjuk is)
- A történeti érvelés / történelem mint hivatkozási alap (mitologizálva) (11,15 skk.) párhuzamba van állítva a theologiai érveléssel. Az exodus-hagyomány Izráel történeti tudatának legbelső magjához tartozik. A régiség-elv (11,26) 300 éve, egyrészt, “kerek szám”. A mi történeti kronológiánk keretében csak abban az értelemben használható, hogy a történet elbeszélőjének régiség-elképzeléséről informál (mondjuk, i. e. 850 / 800 / 750 k. beszél a múlttól)
- Győzelem ünneplése: dobszó, tánc (11,34) (NB: a héber **מחלות** / **מחלה** / *mehola*, itt: többes szám: *meholot*) alapjelentése (**חול**): ‘forogni’. A klasszikus (arabos) német *Reigentanz* nem az egyetlen lehetséges megoldás. A Szt. Jeromos Bibliatárs. fordítása: “táncoló karokkal”
- A Jordán elég nagy (széles, bővizű) ahhoz, hogy az átkeléshez gázlókra legyen szükség (12,5)
- A szoros értelemben vett Jiftah-történet elemzése szempontjából nem lényeges, de azért figyelni kell a szerkesztői koncepcióra. A Jud. narratív kerete (történetírói koncepció): bűn – megbánás, isteni segítség kérése – isteni segítség. szabadulás (és ismét újra ugyanaz)